

Osattomien politiikka

JUSSI TIIHONEN

Jacques Rancière (s. 1940) on ollut jo 1960-luvulta lähtien yksi Ranskan huomattavimmista filosofeista, mutta hän on Suomessa jäänyt melko vähälle huomiolle. Rancièren mittavasta politiikkaa käsittelevästä tuotannosta nyt suomennettu teos ”Erimielisyys” on yksi merkittävimmistä. Se pyrkii näyttämään, mitä ovat ne harvinaiset, ennenkuulumattomat tapahtumat, joita voi todella kutsua politiikaksi – ja kuinka kautta historian tämä politiikka on pyritty eri tavoin kieltämään.

Vaikka kirja tarkastelee yhtäältä politiikan ja poliittisen filosofian historiaa ainakin Platonista ja Aristoteleesta saakka, yksi sen jatkuvista kärjistä on läntisen liberaalidemokratian nykytilan analysointi ja kritiikki. Mitään Rancière ei tosin ilmaise valmiiksi pureksittuna. Historiallisen perspektiivin laajuus, käsitteellinen ilmaisu ja nuukuus esimerkkien kanssa asettavat lukijalle vähintäänkin kärsivällisyyden vaateen. Ranskalaiseen tapaan myös lähdeviitteitä käytetään kitsaasti.

Yksi Rancièren työn omintakeisimmista juonteista on estetiikan ja politiikan yhdistämisen tai niiden yhteyden osoittaminen. Kyse ei ole vanhasta käsityksestä ”politiikan estetisöitymisestä”, vaan tavoista, joilla yhteinen, aistein havaittava maailma on jaettu ja ositettu. Rancière kutsuu ”aistisen jakosi” prosessia tai rakennetta, jossa yhteiskunnan ”yhteinen” jaetaan paikkoihin, aikoihin, toi-

miin, tehtäviin. Tämä jakaminen on ymmärrettävä sen kahdella merkityksellä: me jaamme jotain yhteistä, mutta esimerkiksi miehenä, naisena, työläisenä, työttömänä, syrjäytyneenä tai hyväosaisena, joten yhteinen myös jakaa meidät.

Politiikan suhteen ratkaisevaa aistisen jaossa on puheen, äänen ja näkyvyyden teemat: kenen ääni kuullaan, kenen puhetta ymmärretään puhuttaessa jostain yhteistä koskevasta. Onko esimerkiksi äitiyden, työttömän tai maahanmuuttajan asema yksityinen, näkymätön, vai onko niiden osa julkinen ja näkyvä?

Järjestelmää, joka pitää yllä kutakin aistisen jakoa, Rancière kutsuu ”poliisiksi”. Kyse ei ole jostain demonisesta valtakoneistosta, vaan välttämättömästä, parhaimmillaan hyväntahtoisesta järjestyksestä, joka laskee yhteiskunnan osat kokonaisuudeksi ja määrittää siinä olemisen, sanomisen ja tekemisen tapoja ja muotoja. Kaikelle on siinä oma paikkansa, aikansa ja identiteettinsä. Poliisijärjestykseen voi kuulua esimerkiksi sosiaaliturva, terveydenhuolto ja kulttuuri – sekä ”politiikka” siinä mielessä, kuin se ymmärretään ja sitä harjoitetaan nykyään.

Poliisilogiikka ei kuitenkaan jätä Rancièren mukaan tilaa todelliselle politiikalle, jota tapahtuu harvoin ja vähän. Poliitiikkaa on, koska aistisen jako tuottaa aina jäännöksen tai suureen, jota poliisijärjestyksen laskutoi-

Jacques Rancière
Erimielisyys. Poliitiikka ja filosofia
Suom. Heikki Kujansivu
Tutkijaliitto, Paradeigma-sarja, 2009

mitus ei tavoita. Kyseessä on radikaali tasa-arvo tai sen vaade, jonka esittävät ne, joilla ei ole yhteisessä maailmassa osaa tai joiden osa on alisteinen. Yksi ensimmäisistä nimistä näille osattomille on Platonin *dēmos*, kansa, jolla ei ole yhteisessä muuta osaa kuin tyhjä, muodollinen ominaisuus: vapaus. Kenen tahansa tasa-arvo kenen tahansa kanssa on Rancièren mukaan politiikan lähtökohta, jonka pohjalta osattomien osa tuo ilmi olemassa olevan epätasa-arvon tai vääryyden.

Osattomien esittämä vaatimus, tai sen kuuleminen, on siis paradoksaalista: vallitsevan järjestyksen poliisilogiikassa heidän paikkansa on näkymätön, mykkä, olematon. Niinpä todellinen politiikka ei voi olla ennalta määriteltyjen osapuolten rationaalista keskustelua edustaan politiikan valmiilla näyttämöllä. Poliittinen erimielisyys koskee pikemminkin tuon yhteisen näyttämön olemassaoloa ja puhujien asemaa siinä. Kuinka aistisen jakoa olisi muutettava, jotta esimerkiksi syrjäytyneiden ääni kuuluttaisiin merkityksellisenä? Kuinka ne, joita ei lasketa yhteiseen mukaan, tulisivat näkyviksi? Tasa-arvo pitää näyttää toteen jatkuvasti ja joka

kerta uudestaan, koska yleisen, vaikkapa perustuslaillisen tasa-arvon ja ihmisten epätasaisen jakamisen epäsuhta ei ratkea lopullisesti koskaan.

Osattomien vaade tasa-arvosta luo heistä uuden poliittisen subjektin, jota ei kuitenkaan voi vangita mihinkään tiettyyn identiteettiin tai ominaisuuteen. Poliisijärjestelmän näkökulmasta vaikkapa ”ammatti” on tiettyyn paikkaan ja aikaan sidottu toimi, kun poliittinen subjekti puolestaan julistaa tasa-arvon perusteella sen olevan tapa kuulua mukaan johonkin laajempaan, yhteiseen. Poliittinen kiista luo suhteen asioiden välille, joilla ei vallitsevassa järjestyksessä ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Juuri tätä poliisi pyrkii estämään, ei välttämättä pahansuopuudesta, vaan koska sen tavoitteena on jännöksettömyys, ihmisten, asioiden sekä toiminnan tapojen paikalleen asettaminen.

Juuri näin tapahtuu myös nykymodernisissa. Vaikka Rancièren mukaan tasa-arvo onkin historiallisesti katsottuna lisääntynyt, on pyrkimys kieltää osattomien osan politiikka vähintään yhtä vahva kuin aiemmin. Nykyistä versiota politiikan kieltämisestä Rancière kutsuu konsensuspolitiikaksi. Se pyrkii nimenomaan kaiken näkyvyyteen, yhteiskunnan jatkuvaan kuvaamiseen itselleen.

Mitä muuta ovatkaan jatkuvat mielipidemittaukset, jotka esittävät kansan jaetun kokonaisuuden jakelemassa yhtä prosenttiyksikköä sinne, toista tänne. Tai alati lisääntyvä asiantuntijapuhe ja politiikan tieteellistyminen, joka jakaa väestön yhä tarkempiin sosiologisiin tai psykologisiin osiin, oli kyseessä siten vapaan yrittämisen ja hedonismien määrittämä yksilö, eturyhmä, joka neuvottelee edustaan toisten yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa, tai etnisen, uskonnollisen tai seksuaalisen identiteetin merkitsemä joukko. Kun muinaiset skyytit puhkoivat orjiensa silmät, koska nämä tarvitsivat vain kätensä lypsääkseen, nykyinen gallupien ja viestinnän maailma hoitaa Rancièren mukaan samaa tehtävää.

Politiikka on tyypistynyt intressien sovitteluksi, jonka osapuolet on valmiiksi annettu, tai – mikä on viime kädessä lähes sama asia – pelkäsi sopeutumiseksi globaalien markkinoiden välttämättömyyteen. Näin kadotetaan sellaiset poliittiset kiistat, joiden esiintuoma erimielisyys ei ratkea vallitsevan aistisen jaon puitteissa, kiistat jotka voisivat muuttaa tuota jakoa. Ne ovat korvautuneet lähinnä hallinnollisilla ongelmilla, jolloin kyse onkin enää ratkaisukeinoista ja niiden perusteluista.

Jos kansa on poliittisten päätösten kanssa eri mieltä, kyse ei

ole poliittisesta tahdosta, vaan tietämättömyydestä tai uppiniskaisuudesta – ongelmista, jotka ratkeavat, kun lapsellinen kansa saadaan ymmärtämään ratkaisun välttämättömyys. Näin kävi esimerkiksi EU:n tasolla vuonna 2008, Irlannin äänestettyä ”ei” Lissabonin sopimukselle: kautta Euroopan Irlannin kansaa pidettiin itsepäisenä tai sivistymättömänä, joka piti asiantuntijoin ja uusien gallupein kouluttaa ymmärtämään asioiden oikea laita. Ja, kuten Rancière oikein huomauttaa, vallan taholta tuleva ymmärtämisen vaade tarkoittaa ainoastaan tottelamisen pakkoa.

Erimielisyys ei tarjoa reseptejä tai toimintaohjeita politiikan palauttamiseksi konsensusaalisuuden, identiteetti- ja intressipolitiikan läpikyllästämään maailmaan. Rancière itse on pessimistinen ja pitää todennäköisenä, että sille, mikä ansaitsee politiikan nimen, ei nyky-yhteiskunnissa enää ole mahdollisuutta. Samaan aikaan Erimielisyys muistuttaa kuitenkin siitä, että vielä nykyäänkin mikä tahansa on potentiaalisesti poliittista, mahdollinen tasa-arvon vaatimuksen paikka. Jos keskiluokkaisesta maailmastamme vielä haluaa poliittisen yhteisön, sen on Rancièren mukaan oltava kiistan yhteisö. Konsensuksen sijaan tarvitaan dissensusa.